

HAUKUR ÞORGEIRSSON

DRÓTTKVÆÐUR HEIMSÓSÓMI¹

HÉR ER GEFIÐ ÚT kvæði sem nefnist *Heimsósómi* og er 26 dróttkvæð erindi. Verkið er varðveitt í AM 713 4to (skrifað um 1540–1560), Sth. perg. 23 4to (frá lokum 16. aldar) og *Vísnaþók* Guðbrands Þorlákssonar biskups (prentuð 1612). Málfar og stíll kvæðisins benda til að það sé varla eldra en frá um 1500. Kvæðið gagnrýnir valdniðslu yfirstéttarinnar og hefur sterk efnisleg líkindi við þann *Heimsósóma* sem kenndur er við Skáld-Svein. Hér er á ferð eina kvæðið undir dróttkvæðum hætti sem ort er fyrir siðaskipti en aldrei hefur birst í fræðilegri útgáfu. Það hefur nokkurt gildi fyrir sögu þess bragarháttar og fyrir sögu ádeilukveðskapar á síðmiðöldum.

Handrit og útgáfur

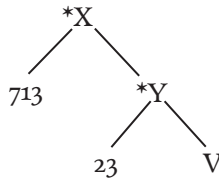
Heimsósómi hefur ekki verið tekinn upp í útgáfur dróttkvæða enda hefur hann þótt of unglægur til þess. Jón Helgason ráðgerði að birta hann í þriðja bindi *Íslenzkra miðaldakvæða* en það bindi kom aldrei út.² Kvæðið er prentað með nútímastafsetningu og nokkrum skýringum í endurútgáfu *Vísnaþókarinnar* árið 2000 en þar er, eins og gefur að skilja, ekki tekið tillit til handritanna.³ Fyrsta erindið er birt hjá Jóni Þorkelssyni í riti hans *Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede* sem kom út 1888.⁴

Kvæðið er, sem fyrr segir, varðveitt í þremur heimildum sem hafa texta-

- 1 Hersteini Brynjólfssyni þakka ég ítarlegar athuganir á huldu orði í vísu 13. Katrínu Axeldóttur, Helga Guðmundssyni og Helga Skúla Kjartanssyni þakka ég ábendingar um túlkun áttundu vísu.
- 2 Martin Chase, „Devotional Poetry at the End of the Middle Ages in Iceland,“ í *Eddic, Skaldic, and Beyond. Poetic Variety in Medieval Iceland and Norway*, ritstj. Martin Chase (New York: Fordham University Press, 2014), 149.
- 3 *Vísnaþók Guðbrands*, útg. Jón Torfason og Kristján Eiríksson (Reykjavík: Bókmenntafræðistofnun Háskóla Íslands, 2000), 230–233 (texti) og 471 (skýringar).
- 4 Jón Þorkelsson, *Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede* (Kaupmannahöfn: Høst, 1888), 103.

gildi. Fyrst er að telja AM 713 4to (47r–48v), mikið safn af helgikvæðum ritað um 1550. Þá er *Visnabók* Guðbrands, prentuð 1612 en í henni er allnokkuð af kvæðum úr kaþólskum sið.⁵ Á blaðsíðu 193 hefst seinni hluti bókarinnar og kemur þar fram í yfirskrift að hér séu prentuð „gømul og god Kuæde og Vijsur fyrre Manna og Forfedra huar af vier meigum sia og merkia og Gude þacka ad j þeim blinda pauadome hafa marger haft goda og sanna Kynning a Almattugum Gude“. Á bls. 202 er yfirskriftin „Um Synder og Osoma þessa Heims / Gaumul Kuæde“. Þar kemur fyrst *Heimsósómi* Skáld-Sveins og síðan það kvæði sem hér er gefið út. Loks er kvæðið í Sth. perg. 23 4to (36r–37r) sem er safn af rímum og veraldlegum kvæðum frá lokum sextánda aldar. Hér eftir vísa ég til heimildanna þriggja sem 713, V og 23.

Um samband heimildanna eru engar óyggjandi sannanir fyrir hendi. Engar líkur eru til að 713 sé frumrit kvæðisins en það er elsta heimildin og ekki ofsagt að kvæðið hafi þar upprunalegastan svip. Er því sjálfsagt að leggja það til grundvallar. Greinilegt er að V og 23 eiga sér oft sameiginlega lesháttu gegn 713. Allvíða eru þeir leshættir merkingarlega og bragfræðilega til bóta. Hef ég þá leiðrétt textann eftir þeim í þeirri von að sameiginlegt forrit V og 23 hafi varðveitt upphaflegan texta. Þessar yngri heimildir eiga sér þó einnig sameiginlegar villur, allskýr dæmi eru t.d. í 12.5, þar sem mannkennning hefur afbakast, og 8.7–8.8, þar sem snúin orðaröð hefur ruglað uppskrifara í ríminu. Mér þykir því líklegast að sameiginlegt forrit 23 og V hafi verið systurhandrit 713:



Mynd 1: Líkleg tengsl heimildanna

- 5 *Ein Ny Wiisna Bok: Med mǫrgum andlegum Viisum og Kuædum Psalmum, Lof sǫnguum og Rijnum, teknum wr beilagre Ritningu. Almuga Folke til gagns og goda Prentud, og þeim ødrum sem slijkar Vijsur elska vilia, og jdka Gude Almattugum til Lofs og Dyrdar, enn sier og ødrum til Gagns og Skientunar*, útg. Guðbrandur Þorláksson (Hólum: [án útg.], 1612), 204–206, stafræn endurgerð á http://baekur.is/bok/000594811/Ein_Ny_Wiisna_Bok, sótt 29. nóvember 2014.

Ritstjórar *Vísnaþókarinnar* hafa nokkuð reynt að leiðrétta og bæta textann og má telja að 23 sé heldur trúrri afskrift af *Y. Munur heimildanna er hvergi með þeim hætti að líklegt sé að munnleg geymd hafi komið við sögu. Erindaröð er til dæmis alls staðar sú sama. Kvæðið má heita vel varðveitt.

Í handritinu AM 712 a 4to er uppskrift af kvæðinu eftir 713. Þar stendur á seðli með hendi Árna Magnússonar: „Þesse heims osome er uppskrifadur ur þeim rotnu kalfskinns blóðum in 4to. fra Sr Olafi Gislasyne ä Hofi i Vopnafirde.“ Þetta er sama orðalag og Árni notaði annars staðar til að vísa til 713.⁶ Uppskriftin er stafrétt og í henni eru aðeins örfá mistök sem orð er á gerandi. Helstu dæmin eru eftirfarandi:

1.7 efnj] efnit 712 (síðasti stafurinn er einkennilegur í 713)

7.7 á] ÷ 712

9.4 ok] með 712 (svo einnig V23)

9.8 uelldi] ualldi 712 (hér virðist ‘a’ skrifað ofan í annan staf í 712)

Þar sem 713 hefur látið á sjá síðan á dögum Árna Magnússonar kemur 712 að nokkru gagni við eyðufyllingu, mest í þriðju vísu. Þeir bókstafir sem nú eru ólæsilegir í 713 en standa í 712 eru hér skáletraðir. Það sem undirstrikað er í 712 er hér innan oddklofa. Í þessu atriði og fleirum hef ég að fyrirmynd útgáfu Jóns Helgasonar á *Íslenzkum miðaldakvæðum*.

Í JS 560 4to er uppskrift Jóns Sigurðssonar af textanum í 23 með orðamun úr V. Af skráum að dæma er afskrift af 560 í NKS 3288 4to. Í Lbs 2033 4to er stafrétt uppskrift á fyrstu erindunum eftir 23. Í Lbs 2166 4to er uppskrift af V með orðamun úr 713 og 23. Í *Vísnaþókinni* 1748 er kvæðið prentað eftir V.

Þegar útgáfa mín var á lokastigum bárust mér afrit af drögum Jóns Helgasonar til útgáfu kvæðisins og með samanburði við þau hef ég leiðrétt villur. Jón komst að sömu niðurstöðu og ég um samband handritanna og nefnir tvær sameiginlegar villur í 23 og V, nefnilega ‘auði’ í 12.5 og ‘hórdómar’ í 5.6. Ég veit ekki hvers vegna Jón hefur talið að ‘hórdómar’ væri villa. Þess má geta að í *Mariúvísun III* er svipað komist að orði:

6 *Íslenzk miðaldakvæði*, 1. b., 2. hefti, útg. Jón Helgason (Kaupmannahöfn: Komissionen for det Arnamagnæanske legat, 1936–1938), sjá t.d. 247 og 260.

sierligæ sidunum spilla
soma lauser hordomar
aufund med ofsa syndum
yfer geingr suo lengi. (Sth. perg. 23 4to 36r)

Kippa þeir um klerk upp
kyndugir höfuðsynd:
Siða drýgði sviftuðr
sómalausan hórdóm. (*Máriúvísur III.18*)⁷

Af 23 hef ég aðeins haft gamlar myndir á filmu. Á þeirri heimild eru nokkur orð í vísu 10 og 11 illlæsileg eða ólæsileg. Við þau orð sem ég gat illa lesið hef ég stuðst við útgáfudrög Jóns Helgasonar og uppskrift Jóns Sigurðssonar í JS 560 4to.

Dróttkvæður háttur á síðmiðöldum

Á fjórtánda öld taka við nýir tímar í íslenskri bókmenntasögu. Þá leggst sá siður af að íslensk skáld flytji höfðingjum Norðurlanda drápur. Áður var dróttkvæður háttur meginstoðin í þeim kveðskap sem vandaður þótti en nú fellur hann smám saman í skuggann. Bæði er að aðrir fornir hættir sækja í sig veðrið, einkum hrynhent og hálfhneppt, en þó mest hitt að rímnahættir og aðrir endarímaðir bragarhættir ryðja sér til rúms.

Það er þó ekki svo að dróttkvæður háttur gleymist eða líði undir lok. Frá lokum 14. aldar og frá 15. öld eru varðveitt fjögur heilleg helgikvæði undir þeim hætti. Fyrst er að telja *Pétursdrápu*, sem varðveitt er í AM 621 4to. Í handritinu AM 721 4to eru síðan *Máriúvísur I*, *Allra postula minnisvísur* og *Vitnisvísur af Máriu*. Síðasttalda kvæðið er einnig að finna í 713. Þau verk sem nú hafa verið nefnd eru tekin upp í heildarútgáfur dróttkvæða, nú síðast í *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages*.⁸ Hin yngstu þeirra eru líklega frá um 1450.

7 „Anonymous: *Máriúvísur III*,” útg. Kari Ellen Gade, í *Poetry on Christian Subjects*, ritstj. Margaret Clunies Ross, 718–738, *Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages*, 7. b. (Turnhout: Brepols, 2007), 729.

8 „Anonymous: *Máriúvísur I*,” útg. Kari Ellen Gade, í *Poetry on Christian Subjects*, 7:678–700; „Anonymous: *Pétursdrápa*,” útg. David McDougall, í *Poetry on Christian Subjects*, 7:796–844; „Anonymous: *Allra postula minnisvísur*,” útg. Ian McDougall, í *Poetry on Christian Subjects*, 7:852–871; „Anonymous: *Vitnisvísur af Máriu*,” útg. Kari Ellen Gade, í *Poetry on Christian Subjects*, 7:739–757.

Í 17. aldar uppskriftum er varðveitt ástarkvæðasafn sem stundum er kallað hinu ruglingslega nafni *Háttalykill hinn meiri*. Í þessu safni eru fjögur kvæði undir dróttkvæðum hætti og má af máli þeirra og stíl sjá að þau eru ort fyrir siðaskipti. Kvæðin sjálf eiga sér ekki nöfn sem varðveist hafa en eftirfarandi upphöf: *Eitt má efni hittast, Efni eitt er stofnað, Mér er æ fyrir augum og Veit eg að Venris dætra*.⁹ Af þessum mankvæðum má sjá að dróttkvæður háttur hefur ekki einskorðast við kvæði um trúarleg efni.

Hinn dróttkvæði *Heimsósómi* er fremur andlegt kvæði en veraldlegt. Ásakanirnar á hendur yfirstéttinni kunna vissulega að grundvallast í reynslu höfundar og samtíð hans en þær eru almenns eðlis og settar fram í trúarlegu samhengi. Erlendar fyrirmyndir íslensku heimsósómanna hafa ekki verið rannsakaðar til hlítar en Guðrún Nordal telur að þeir eigi meira sameiginlegt með enskum kveðskap en þýskum og tiltekur að í enskum kvæðum sé fjallað um „almenning, vanda bænda, svik í verslun og mútuþægni“.¹⁰ Líklegt er að til hafi verið fleiri dróttkvæð ádeilukvæði en það eina sem varðveist hefur. Á strimli í fornbréfi fann Stefán Karlsson eftirfarandi vísuhelming:

Her er j heime vorum
huerr sannar þat manna
strid ok storer eidar
stinga menn æ þingum.¹¹

Stefán giskaði á að þessi dróttkvæði helmingur væri „fragment af en heimsósómi“ og virðist það ekki ósennilegt. Hann tímasetti brotið til fyrri hluta 15. aldar eða um 1400.

9 *Kvæðasafn eptir nafngreinda íslenska menn frá miðöld*, útg. Jón Þorkelsson (Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1922–1927), 84–96. Nauðsynlegt er að hafa til hlidsjónar Jón Helgason, „Nokkur íslensk miðaldakvæði,“ *Arkiv för nordisk filologi* 36 (1923): 285–313.

10 Guðrún Nordal, *Heimsósómi. Athugun á upptökum íslensks heimsádeilukveðskapar* (B.A.-ritgerð við Háskóla Íslands, 1982), 49. Sjá einnig Guðrún Nordal, „Handrit, prentaðar bækur og pápísk kvæði á siðskiptaöld,“ í *Til heiðurs og hugbótar. Greinar um trúarkveðskap fyrri alda*, ritstj. Svanhildur Óskarsdóttir og Anna Guðmundsdóttir, Snorrastofa, Rit, 1. b. (Reykholt: Snorrastofa, rannsóknarstofnun í miðaldafræðum, 2003), 131–143.

11 *Íslandske originaldiplomer indtil 1450*, útg. Stefán Karlsson (Kaupmannahöfn: Munksgaard, 1963), 431.

Formleg einkenni, mál og aldur

Heimsósómi er vandað verk að byggingu og beitir höfundur forklifun til að reyra kvæðið saman. Fyrst koma 12 erindi sem hefjast á *Hygg eg*. Síðan kemur erindi þar sem öll vísuorðin hefjast á *Sjá þú* og eru það áhrifamikil kaflaskil til að herða á ásökunum kvæðisins. Þá koma önnur 12 erindi sem öll hefjast á *Sjá þú* og loks haganlega gert lokaerindi þar sem öll vísuorð hefjast á *líða* eða *líður*. Sú aðferð að láta margar dróttkvæðar vísur hefjast á sama vísuorði er einnig viðhöfð í þremur síðmiðaldakvæðum sem áður var getið: *Eitt má efni hittast*, *Efni eitt er stofnað* og *Mér er æ fyrir augum*. Eldra dæmi um slíka byggingu er kvæðið *Krákumál* en þar hefjast allar vísur nema sú síðasta á setningunni *Hjuggum vér með hjörvi*. Þessi kvæði hafa engin stef önnur en forklifunina.

Almennt er kvæðið á fremur ljósu máli og það skáldlega orðfæri sem þar kemur fyrir hefur að mestu leyti verið auðskiljanlegt þeim sem fyrst heyrðu eða lásu kvæðið. Höfundi hefur helst verið þörf á fjölbreytilegu orðfæri yfir mannfólkið; þar eru *seggir* (vísa 1 og 9), *þegnar* (1), *öld* (1, 10, 23), *beimar* (2), *virðar* (3), *drótt* (8), *sveitir* (9), *rekkur* (11), *halur* (15), *bragnar* (17) og *fyrðar* (18). Hefðbundnar mannkenningar eru *Draupnis dreggjar dreifendur* (10), *örva gætir* (10), *fleina hnekkir* (12), *eyðir glæstra ríta* (12), *seima beiðir* (13), *bauga beiðir* (16) og *skýfir skjalda* (16). Kenningin *hjörgjálfur* (24) mundi venjulega merkja blóð eða orrustu en af samhenginu að dæma virðist það einna helst vera mannkenning hér. *Ítreks bland* (1) er hefðbundin kveðskaparkenning hvort sem skáldið hefur heldur talið að Ítrekur sé Óðinsheiti eða dvergsheiti. Orðasambandið *þagnar bann* (1) mætti flokka sem skáldskaparkenningu. Orðasamböndin *gleðinnar partar* (1) og *vífa blóm* (3) má flokka sem blómað mál.

Orðasambandið *tíma tugga* (8) er væntanlega kenning en beinar hliðstæður þekki ég ekki. Að fornu er hermaður eða lík hans kallað tugga úlfs og hrafns og vissulega má hugsa sér að tíminn tyggi mannfólkið. Ef til vill býr hér lærd fyrirmynd að baki en slíka hef ég ekki fundið. Eins er hugsanlegt að vísuhelmingurinn sé eitthvað afbakaður.

Handritið AM 713 4to er ritað um miðja 16. öld og yngra getur kvæðið ekki verið. Að öðru leyti verður það ekki tímasett nema með innri rökum. Af hrynjandi, ljóðstöfum, hendingum og stíl verða einhverjar ályktanir

dregnar um málstig skáldsins eins og hér verður skýrt frá. Fornlegt má telja eftirfarandi:

1. Hljóðunum *i/i/ei* og *y/ý/ey* er haldið í sundur.¹² Kringdu hljóðin ríma við þau ókringdu í skothendingum (4.3, 7.7, 22.7) en ekki í aðalhendingum (1.2, 2.2, 2.6, 3.4, 4.2, 4.6, 5.2, 5.8, 6.6, 9.2, 10.6, 12.6, 12.8, 14.4, 15.8, 16.2, 16.6, 16.8, 17.4, 18.8, 20.4, 20.8, 21.8, 22.4, 23.4, 24.8, 25.2, 25.6, 26.2, 26.4, 26.8). Hugsanleg undantekning er vísuorð 18.8 ‘madur plycktugur at lyktum’ en tökuorðið *plíktugur* hefur ekki kringt hljóð í grannmálunum. Hins vegar er það ritað með *y* í öllum þremur heimildum og stendur hér í aðalhendingu við *lyktum*. Má því velja fyrir sér hvort orðið hafi haft kringt hljóð í munni skáldsins, hvernig sem á því stendur.
2. Rímað er saman *vá* og *á* í vísuorði 13.6.
3. Kvæðið er ort í samræmi við forna hljóðdvöl og er hvergi brot að finna.
4. Kvæðið hlítir fornum hömlum um orðagerð í lok vísuorðs.¹³

Þessi fornlegu einkenni útiloka ekki að kvæðið gæti verið nýsamið þegar það var skráð á 713. Þau myndu þó heldur benda til að það sé svolítið eldra.

Unglegt má telja eftirfarandi:

1. Rímað er saman *e* og *é* í vísuorði 18.4.
2. Það kemur ekki fyrir að *j* stuðli við sérhljóð.
3. Forliður er notaður ótæpilega (1.7, 2.6, 2.8, 3.4, 5.4 o.s.frv.). Hann kemur ekki fyrir í þeim dróttkvæðu helgikvæðum sem tekin hafa verið upp í dróttkvæðaútgáfur.

12 Sjá ítarlegast Guðvarður Már Gunnlaugsson, *Um afkringingu á /y, ý, ey/ í íslensku* (Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands, 1994).

13 Haukur Þorgeirsson, *Hljóðkerfi og bragkerfi. Stodhljóð, tónkvæði og önnur úrlausnarefni í íslenskri bragsögu ásamt útgáfu á Rímum af Ormari Fraðmarssyni* (Doktorsritgerð við Háskóla Íslands, 2013), 163, 227. Ritgerðin er aðgengileg á vefsíðunni http://notendur.hi.is/~haukurth/Hljodkerfi_og_bragkerfi.pdf.

4. Viðskeyttur greinir er notaður mun oftast en í helgikvæðunum sem eru til samanburðar.
5. Bragfræðilega nauðsynlegt stóðhljóð er töluvert algengara hér en í samanburðarkvæðunum.¹⁴
6. Ung orð koma fyrir. Mest er vert um *bagga* (5.1) og *pliktugur* (18.8) en af orðaskráum að dæma hafa þessi orð ekki fundist í íslenskum heimildum eldri en frá 16. öld.¹⁵

Þessi einkenni benda til að kvæðið geti varla verið eldra en frá um 1500. Virðist því með mestum líkindum mega tímasetja það til fyrri hluta 16. aldar.

Þessi heimsósómi og aðrir

Frá síðmiðöldum er nokkuð varðveitt af ádeilukvæðum og Guðrúnu Nordal telst til að fimm megi kalla heimsósómakvæði.¹⁶ Hinn dróttkvæði *Heimsósómi* er efnislega skyldastur því kvæði sem kennt er við Skáld-Svein og einnig er varðveitt í AM 713 4to og í *Vísnaþók* Guðbrands. Í báðum kvæðunum er lögð áhersla á valdniðslu og ágirnd yfirstéttarinnar. Nánasta hliðstæðan er í líkingu ágirndarinnar við þorsta:¹⁷

Sar er þesse þorste
er þreynger ríkisfolk
at girnast fatæks fe (*Heimsósómi* Skáld-Sveins, AM 713 4to 29r)

rikis folkit reikar
ranga vegu og langa
þostenn þreynger at brioste
þrutenn fiar til mutu. (*Dróttkvæður Heimsósómi* 8,5–8)

14 Haukur Þorgeirsson, *Hljóðkerfi og bragkerfi*, 163.

15 *Orðbog over det norrøne prosasprog* (Kaupmannahöfn: Kaupmannahafnarháskóli, 2010–), sótt 29. nóvember 2014, <http://onp.ku.dk/>; *Ritmálssaftu Orðabókar Háskólans* (Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, [án ártals]), sótt 29. nóvember 2014, <http://lexis.hi.is/cgi-bin/ritmal/leitord.cgi?adg=innsl>.

16 Guðrún Nordal, „Handrit, prentaðar bækur,“ 133.

17 Guðrún Nordal, *Heimsósómi*, 36.

Einnig er mjög líkt að orði komist um vilja veraldarinnar og hjól hennar:

Huad mun uerolldin uilia
hun uelltizt um suo fast
at hennar hiole snyr (*Heimsósómi* Skáld-Sveins, AM 713 4to 28v)

Hygg ek huat mun brugga
heimur um ætter beima
ualt er uirdum stolltum
ueraldar hiol under solu (*Dróttkvæður Heimsósómi* 2.1–4)

Í báðum kvæðum er maðurinn þræll fjárins í þessu lífi:

muta er mannzins herra
enn madurenn hennar þræll (*Heimsósómi* Skáld-Sveins, AM 713 4to 28v)

þiona þeim er hann piner
þræll naudigur audi. (*Dróttkvæður Heimsósómi* 6.7–8)

En fyrir dómstól drottins mun lítilmagninn ákæra kúgarann og réttlætinu verður framfylgt:

á þinge þui enu breida
sem þreytt er lógmál allt
ok himna kongurenn helldur
sala kotungsens kærer epter sinu
kugann misser fiar ok holldzens þinu
hofmann godur hygg at radi þinu
(*Heimsósómi* Skáld-Sveins, AM 713 4to 29v)

Sia þu huat salenn hrædizt
siuk hun skilzt fra buki
finnur fyrda suinna
er flett hefur * aud ok *riette
þeir heimta skuld med skylldu
skipar allualdur at giallda

þier enn þu misser meira
 madur plycktugur at lyktum.
 (Dróttkvæður *Heimsósómi*, 18)

Um samband kvæðanna verður ekkert sagt með vissu. Ef bein tengsl eru á milli verður varla skorið úr um hvort hafi þegið frá hinu enda eru kvæðin álíka gömul. Fræðimenn hafa mætur á verki Skáld-Sveins. Guðrún Nordal segir að kvæði hans rísi „eins og tindur úr bókmenntalegri lægð 15. aldarinnar“¹⁸ og Vésteinn Ólason hefur komist svipað að orði.¹⁹ Það kvæði sem hér er gefið út er vissulega ekki jafn-rishátt en margt af því sem menn hafa kunnað að meta í endarímaða kvæðinu er þó einnig að finna í því dróttkvæða.

18 Guðrún Nordal, *Heimsósómi*, 51.

19 Vésteinn Ólason, „Kveðskapur frá síðmiðöldum,“ í *Íslensk bókmenntasaga*. 2. b, ritstj. Vésteinn Ólason (Reykjavík: Mál og menning, 1993), 376.

Heims osome

1. Hygg ek helldur seggjum
 hroður dyrann at skyra
 giort af gledennar þórtum
 grunduollinn með ollu
 hlydi þegnar þyðer
 þagnar bann skal magna
 fyrer ólld uerdur efnj skalldi
 itreks bland at uanda.

2. Hygg ek huat mun brugga
 heimur um ætter beima
 ualt er uirdum stolltum
 ueraldar hiol under solu
 þat hyggur margur af morgum
 at mune lifit eilift hlifa
 ónd hefur adrar *mynder*
ok er þat tal fyrer saler.

3. Hygg ek heimsens <sku>gga
hiegomligaztan bloma
 mest þuiat margan lyster
 á myndis lausar synder

<viller virða> *snialla*
 uifa blom j life
 lyte er *løgenn at briota
 litt <er b>ætt sem ætte.

4. Hygg ek huad mun styggia
 hamingian hrein uid greinum
 þeim sem þioder geyma
 at þarflausu starfe
 bædi blot ok eidar
 beida os til reide
 drott at illzku ætte
 ord ok uerk at fordazt.

5. Hygg ek huad mun bagga
 hyr natturan styrer
 lyda kind j landi
 með liotu drambe at briota
 sierliga sidunum spilla
 soma lauser domar
 ófund ok ofsa synder
 yfer geingur so leinge.

Heims osome] Annar Heims Osoome gamall V; kvæðið hefur engan titil í 23 1.7
 ólld] aullu 23 1.7 efnj] erfitt V 2.1 huat] hart V 2.2 ætter] ætter V 2.5 af] ad V
 2.6 at] ÷ V23 2.6 mune] mun 23 2.6 lifit] lijf V23 2.8 saler] sælu V 3.4 myndis]
 myndar 23 3.4 mann a eigner annars V (sbr. 7.4) 3.5 snialla] stollta V23 (smit úr
 2.3?) 3.7 er] eru 23 3.7 lögenn] V23; lyge 713 3.8 lit] þui lijtt V 4.2 uid] með V
 4.3 þioder þær sem geyma V; þioder þuiat geima 23 4.4 þarflausu] þarflaus 23 4.6
 beida] leida 23 4.7 at illzku] með elsku V 4.8 ord] með ord 23 4.8 uerk at] verk
 jll V; werka 23 5.1 mun bagga] mune brugga V 5.2 hyr] ad hrygg V; hui 23 5.2
 styrer] styggest V; styrker 23 5.3 lyda] vid lyda V23 5.3 kind] lind V 5.4 at briota]
 og blote V; at blota 23 5.5 sierliga] sannlega V 5.6 domar] hordomar V23 5.7 ok]
 með V23 5.7 synder] syndum V23

6. Hygg ek at heimskan eggie
 hreckia full ok blecker
 þann at aurum uill unna
 ok æ iafnann fe safnar
 uerólldin skipar med skyldu
 at skule mannkindin blindut
 þiona þeim er hann piner
 þræll naudigur audi.

7. Hygg ek at langt mun *leggia
 laganna prof fra hofi
 mest þui at margann lyster
 mann æ eigner annars
 af illum ófundar sulle
 enn mun taka at brena
 *fyllest frænda á mille
 fiarplogur med rogi.

8. Hygg ek at tima tugga²⁰
 traudur²¹ uilie fordazt dauda
 dul kann driukt at hylia
 drott fyrer þarflegs otta²²
 rikis folkít reikar
 ranga uegu ok langa
 þostenn þreynger at brioste
 þrutenn fiar til mutu.²³

9. Hygg ek at seint mune seggium
 sink agirnden minka
 uex af uondre hugsann
 uondsemd ok illinde
 sueiter sidan slita
 satt med flocka drattum
 huer uill heita herra
 ok hallda aud ok *valde.

6.3 at] sem V; er 23 6.4 safnar] safna V 6.5 uerólldin skipar] vóllden skipa V 6.7 hann] ÷ V 7.1 langt] lægt V 7.1 mun] mune V23 7.1 leggja] V23; lida 713 7.2 laganna prof] langann pf (!) 23 7.2 fra] wr V 7.4 a myndalausar synder V (sbr. 3.4) 7.7 fyllest] V23; fysizt 713 8.1 at tima tugga] tignen tiggia V 8.1 tima] time (eða 'tine', nefhljóðið er bundið) 23 8.2 traudur] traud V 8.2 uilie] uill 23 8.3 kann] giører V 8.4 drott fyrer þarflegs] fyrer droottum þarflegan V23 (sá lesháttur er auðskiljanlegri en ef hann er upphaflegur er vandséð hvernig sá í 713 hefur komið til) 8.7 þreynger] þuingar V 8.7 at] ÷ V23 8.7 brioste] briosted V23 8.8 þrutenn] þrwted til V; þrutit 23 8.8 til] og V 9.4 uondsemd] vansemd V23 (lesháttur 713 gæti verið smit úr 'uondre' í vísuorðinu á undan en orðið kemur þó aftur fyrir í þessari mynd í 16.7) 9.4 ok illinde] med illendum V23 (sbr. 5.7) 9.5 sueiter] suter 23 9.6 satt] sart 23 9.7 huer] huør V 9.8 ok hallda] hallda 23 9.8 aud ok] aud med V 9.8 valde] V23; uelldi 713

20 '[T]íma tugga': maðurinn?

21 Karlkynið gæti skýrst af því að skáldið hafi haft orðið 'maðurinn' í huga (*constructio ad sensum*).

22 8.3–4 Möguleg samantekt: Dul þarflegs ótta kann drjúgt að hylja fyrir drótt.

23 8.7–8 Samantekt: Þrutinn þorstinn til mútufjár þrengir að brjósti.

10. Hygg ek at draupnes dreggiar 12. Hygg ek at gladnings glauggum
dreifendur saman henda gradugur feck med radum
aud ok allz kyns gædi af fridum fatæks audi
auild su er styrer uólldum fleina hnecker * fyrer ecki²⁴
helldur mun hliota at giallda allt þicker eydi stolltum
hinn er fied á minna oflitit glæstra rita²⁵
optt lætur aurua gæter finnur flestum monnum
ut naudigur mutu. fleiri saker eda meire.
11. Hygg ek at hinn rike ruggar 13. Sia þu seima beider
reckur er agirnd blecker sia þu er²⁶ peningum nader
sundur logum j landi sia þu saddur af aude
enn litilmagnen þagnar sia *þu huat þu munt rada
uida kotungurenn kuider sia *þu huat somer *godum²⁷
kann ei fordazt annat sia þu huat legzt j uoda
ut skulum aller lata sia þu þik sigrar daudi
ok eru holler þa gjaftollar. sia þu á naudsyn brada.

10.1 at] ÷ 23 10.1 draupnes dreggiar] drupnis dreggia V 10.2 saman] samum 23 (JH)
10.2 henda] hende V; ath enda 23 (JH) 10.5 hliota] hlielldurota(!) 23 (svo JS 540 4to;
JH getur ekki um orðamun) 10.5 mun] monnum 23 (JH) 10.6 er] sem V 10.7
aurua] aurum V; aurfa 23 (JH) 10.7 gæter] suiptur V; suipter 23 10.8 ut] vte V 11.1
at] ÷ V23 11.1 ruggar] ruglar V 11.2 er] sa V; at 23 (JH) 11.2 agirnd] angrit 23 (JH)
11.3 sundur] j sundur V 11.4 kotungurenn] ad kotungur V 11.6 ei] ei ad V23 11.7
ut] ute V 11.7 skulum] skulu V23 11.7 aller] lyder V; alnar 23 11.8 lijtt holla giöf
tolla V; eigi er holler gjaftollar 23 12.1 at gladnings] af gladuangs 23 12.1 glauggum]
gliggue V; glyggium 23 12.2 gradugur] er gradugur 23 12.4 fleina] flein 23 12.4 fyrer]
V23; feck fyrer 713 12.5 eydi] aude V23 12.5 stolltum] af stolltum V 12.6 glæstra]
fleyer V 12.7 finnur] + þui V 12.8 eda] og V23 13.1 Sia þu] Siadu V 13.1 seima]
sooma V 13.2 sia þu pening a læde V 13.2 sia þu pening og nader 23 13.3 sia þu]
÷ 23 13.4 sia huat þu munt rada 713; siu þu a huad munt rada V; sia þu huattu mun
rada 23 13.5 þu] V23; ÷ 713 13.5 somer] samer 23 13.5 godum] V23; godu 713 13.6
j uoda] til nada V23

- 24 12.1–4 Samantekt: Hygg eg að gráðugur fleina hnekkir fekk með gladningsglögum ráðum
af fríðum audi fatæks fyrir ekki.
25 12.5–6 Samantekt: Stoltum eyði glæstra rita þykir allt oflítið.
26 13.2 er] Þessu orði er bætt við fyrir neðan línu í 713. Orðið hafði þakist einhverju efni,
væntanlega í viðgerð á árunum 1960–1965. Hersteinn Brynjólfsson, forvörslufræðingur,
afhjúpáði það að nýju í nóvember 2014.
27 13.4–5 rada–godum] þessi orð eru með deplum undir í 713 og eitthvað hefur verið krotað
fyrir ofan þau sem nú verður ekki lengur lesið.

14. Sia þu huornn luckann leider
 á lofsæmilig dæmi
 þann er kuittan kenner
 af kyndaugri flærd ok syndum
 at eiga ei aura noga
 eda biartt gull med skartte
 hlytur sa heim uon betri
 er hafnar þessu iafnan.

15. Sia þu at langt mun lida
 lifs hæfileg æfi
 stutt enn hel mun hitta
 hal snaudan fra audi
 huerfur enn adrer erfa
 allt fer um mannenn þannenn
 holdd er hulit j molldu
 hirder einginn um þik stirdan.

16. Sia þu bauga beider
 huat biort ritningenn uitnar
 molld ertu skyfer skiallda
 skal þier giord uist j iordu
 suo gudsspiallz ordin giorda
 greina hitt um heima
 uor er uondsemd meire
 er uilium slikt ei skilia.

17. Sia þu á braut so breida
 biort stendur god fyrer þiodum
 ottazt eigum uær drotten
 ok allann hans uilia at skilia
 hann ma hialpa monnum
 hann hefur ualld um allder
 beidum *hann bragnar greider
 sem bunner²⁸ eru vel myskunnar.

14.1 huornn] ad V; huat 23 14.2 lofsæmilig] lofsamlig 23 14.3 er kuittan kenner] hinn kuitta kiæner V 14.4 af] at 23 14.4 ok syndum] synda 23 14.4 um kyndugar flærder synda V 14.6 eda] edur 23 14.6 biartt] brent 23 14.7 sa] suo 23 14.7 heim uon betri] heimen betra V23 14.8 er] sem V 15.1 langt mun] laun muni 23; loks mun V 15.4 hal snaudan] halur snaudr V23 15.4 audi] dauda 23 15.7 holdd er] þa holdd er V; holddit 23 15.7 j] ÷ V 15.8 hirder] og hirder 23 15.8 þik] ÷ V 16.2 biort] bratt V23 16.2 uitnar] vottar V23 16.3 molld] af molldu V23 16.3 ertu] ert V 16.5 suo] sem V; þuiat 23 16.5 gudsspiallz ordin] gudspialled V23 16.6 greiner slykt hid hreina V23 16.7 uor] enn vor V 16.7 uondsemd] vansemd V23 16.8 er] sem V 17.2 biort] beint V23 17.3 eigum vær] ognar V; eignar 23 17.4 og skilia hans uilia 23 17.4 og skil þu æ hans vilia V 17.5 ma] mun V 17.7 beidum] bidie V 17.7 hann] V23; þess 713 17.7 greider] frooder V23 17.8 sem best kunna myskunnar V; sem kunnum myskunnar 23

28 17.8 bunner: sem sagt 'bundnir', sbr. *Katrínardrápu* 30.3; „Kálfr Hallsson: *Katrínardrápa*,“ útg. Kirsten Wolf, í *Poetry on Christian Subjects*, 7:950.

18. Sia þu huat salenn hrædizt
siuk hun skilzt fra buki
finnur fyrda suinna
er flett hefur * aud ok *riette
þeir heimta skuld med skylldu
skipar allualdur at giallda
þier enn þu misser meira
madur plycktugur at lyktum.

19. Sia þu madur huat meider
mannzens aund j bõndum
uanrækt uitzku spektar
uerk jll ok heimsenns uilla
brædi ok bõluan leider
blot med uerkum liotum
reidi ok ranger eidar
rangt bann ok margt annat.

20. Sia þu at sart mun kuida
sal hun dregzt at bali
*wond er vist fyrer hõndum

uis pina so eigi mun duina
uon er uist at synizt
ualld med sueina halldi
dreingur er ens dauda eingenn
dygguer menn at þui hygge.

21. Sia þu er sidunum hlyda
sæmiliguztu dæmi
heit þu at heidra drottenn
ok hafna drambi jafnann
reyn þu rækia bæner
rædu goda ok þolin mædi
hygg þu at heimsens skugge
helldur blidur * skiott mun lida.

22. Sia þu á sal ok dauda
sialfur mun bukurenn skialfa
aundinn mun uid yndi
ouiliandi skilia
burtu er blom med skarte

18.1 huat] ad V23 18.2 hun] er hun 23 18.2 fra buki] vid bwken V 18.3 finnur] hun finnur V23 18.3 fyrda svinna] fyrre granna V 18.4 hefur] 23; hefur þa 713 18.4 er flett hefur aud og] fletta aufund med V 18.4 aud] aund 23 18.4 riette] V23; uelldi 713 18.5 heimta skuld] hallda skatt V 18.5 skylldu] skylltum 23 18.6 skipar] er skipar V 18.6 enn allualdur at giallda 23 18.6 allualdur] alualldur V 18.7 enn þu] edur V 18.8 madur] madur er 23 18.8 plycktugur: Orðið er skrifað með y í öllum þremur heimildum. 19.3 spektar] skrifað 'sp^ctar' í 713; spectra 23 19.4 heimsens] heims V23 19.6 uerkum] ordum V 19.7 ok ranger] roogur og V 20.1 Sia] Si (!) 23 20.1 at sart mun] er sart mune 23 20.2 hun] þa V; er hun 23 20.3 wond] 23; uont 713; von V 20.4 uis] og vijs V 20.4 pina so] pijn su V23 20.4 eigi] ei V 20.4 mun duina] duijnar V23 20.5 uist] ad vijst V 20.5 at] ei V23 20.7 er ens dauda] ens dauda er V 20.7 eingenn] einge V23 20.8 hygge] hyggit 23 21.1 er] ad V 21.2 sæmiliguztu] hin (enu 23) sæmelegustu V23 21.3 heit þu] heittu V 21.3 at] ÷ 23 21.5 reyn þu] reyn ad V; reynit 23 21.7 at] ÷ 23 21.7 heimsens] heims V 21.8 helldur] harla V 21.8 blidur] V23; + ok 713 21.8 skiott] skiot 23 21.8 mun] ÷ V; mune 23 21.8 lida] lijde V 22.1 á sal ok] vid saran V 22.4 ouiliandi skilia] w uiliandi skiliaz 23 22.5 burtu] burt V; j burtu 23

blod er kallt á lodi²⁹
þa litazt mier lyte
liot med óngum botum.

23. Sia þu *alldar eyder
almattigur gud drottenn
dyrd med dasemd *skyrda
duinar ecki at skina
þui lyster þitt lóstum
lif iafnan at safnna
hyggur þu at skómum skugga
*skradar eilifar nader.

24. Sia þu at heimskann hæder
hiorgialfur³⁰ at þier sialfum
uinnur enn ueizt þu bannat
uerk liot gudi j moti
synder salu granda
er safnnat hefer þu iafnan

sækia at sialfs þins klæker
suiuirda þik stirdan.

25. Sia þu á lóstu leida
lifit uill fordrifa
margt hefur meir enn ek orte
mannzens sal j kale³¹
þo uilla ek uelldi
uel kuittur mega hitta
drottens þes er drotter
med dyrd *krapanna skapte.³²

26. Lida lifsens tider
lidur heimurenn blidi
lidur *lan med audi
lidur hamingiu blida
lidur lusting þioda
lidur blom af fromum
lidur þo langt þicke at bida
lidur flest um sider.

22.6 lodi] þiodum V; ladi 23 22.7 þa] þui V 22.7 lyte] lyten V23 22.8 óngum] ónguuum V 23.1 þu] þu ad V 23.1 alldar] V23; alldre 713 23.2 almattigur] almattugur V 23.3 dyrd] j dyrd V 23.3 skyrda] V23; skyra 713 23.5 lyster] er lyst 23 23.7 at] j 23 23.7 hygg ad j skómum skugga V 23.8 skradar] V23; skundar 713 24.1 at] huad V23 24.1 heimskann hæder] heimskum hæfer V 24.2 hiorgialfur] hier gialfrar V 24.3 uinnur enn] þu vinnur þad V 24.3 ueizt þu] veistu V; ueiz þo 23 24.4 j] a V 24.6 er] sem V 24.6 hefer] hefur V23 24.8 suiuirda] og suiuirda V 25.2 lifit] sem lijfed V; er lifit 23 25.2 uill] vilia V 25.3 hefur] kuelur V 25.3 meir] madur 23 25.3 orte] orta V23 25.4 kale] bale V 25.5 þa vilda eg vid velde V 25.7 drottens] drottenn V23 25.7 þes er] þann sem V 25.8 krapanna] V; krapanna 713; krafta 23 25.8 skapte] er skapte V; skifti 23 26.2 heimurinn blidi] heimur beima V; heimur vm beima 23 26.3 lan] V23; þo lan 713 (smit úr 26.7?) 26.4 hamingiu] hamingian V 26.7 þicke] sie V 26.7 at] ÷ 23 26.8 lidur] + so V

29 22.6 lodi: 'lóð' er hliðarmynd af 'láð'; sjá *Ordbog til de af Samfund til udg. af gnl. nord. litteratur udgivne rimur samt til de af dr. O. Jiriczek udgivne Bósarímur*, útg. Finnur Jónsson (Kaupmannahöfn: Carlsbergfondet, 1926–1928), 248.

30 24.2 hiorgialfur: Væri venjulega orrustukenning eða blóðkenning en hér e.t.v. mannkenn-
ing.

31 25.4 í káli: sem sagt 'í hættu'.

32 25.5–8 Samantekt: Þó vilda eg vel kvittur mega hitta veldi þess drottins er skapti dróttir með dýrð kraftanna.

HEIMILDIR

HANDRIT

Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum

AM 712 a 4to

AM 713 4to (töluverð stoð er í gömlum myndum)

Landsbókasafn Íslands – Háskólabókasafn

JS 560 4to

Lbs 2033 4to

Lbs 2166 4to

Det kongelige bibliotek, København:

NKS 3288 4to

Kungliga biblioteket, Stokkhólmi

Sth. perg. 23 4to (ég hef aðeins notað myndir á filmu)

FRUMHEIMILDIR

„Anonymous: *Allra postula minnisvísur*.“ Útg. Ian McDougall. Í *Poetry on Christian Subjects*, 852–871.

„Anonymous: *Máriuvisur I*.“ Útg. Kari Ellen Gade. Í *Poetry on Christian Subjects*, 678–700.

„Anonymous: *Máriuvisur III*.“ Útg. Kari Ellen Gade. Í *Poetry on Christian Subjects*, 718–738.

„Anonymous: *Pétursdrápa*.“ Útg. David McDougall. Í *Poetry on Christian Subjects*, 796–844.

„Anonymous: *Vitnisvísur af Máriu*.“ Útg. Kari Ellen Gade. Í *Poetry on Christian Subjects*, 739–757.

Clunies Ross, Margaret, ritstj. *Poetry on Christian Subjects*. Skaldic Poetry of the Scandinavian Middle Ages. 7. b. Turnhout: Brepols, 2007.

Ein Ny Wiisna Bok: Med mörgum andlegum Viisum og Kuædum Psalmum, Lof sönguum og Rijnum, teknum wr heilagre Ritningu. Almuga Folke til gagns og goda Prentud, og þeim ødrum sem slijkar Vijsur elska vilia, og jdka Gude Almattugum til Lofs og Dyrdar, enn sier og ødrum til Gagns og Skiemtunar. Útg. Guðbrandur Þorláksson. Hólum: [án útg.], 1612. Stafræn endurgerð á http://baekur.is/bok/000594811/Ein_Ny_Wiisna_Bok.

- Íslenzk miðaldakvæði*. 2 b. Útg. Jón Helgason. Kaupmannahöfn: Komissionen for det Arnamagnæanske legat, 1936–1938.
- „Kálfr Hallsson: *Kátrínardrápa*“. Útg. Kirsten Wolf. Í *Poetry on Christian Subjects*, 931–964.
- Kvæðasafn eptir nafngreinda íslenska menn frá miðöld*. Útg. Jón Þorkelsson. Reykjavík: Hið íslenska bókmenntafélag, 1922–1927.
- Vísnaþók Guðbrands*. Útg. Jón Torfason og Kristján Eiríksson. Reykjavík: Bókmenntafræðistofnun Háskóla Íslands, 2000.

FRÆÐIRIT

- Chase, Martin. „Devotional Poetry at the End of the Middle Ages in Iceland.“ Í *Eddic, Skaldic, and Beyond. Poetic Variety in Medieval Iceland and Norway*, ritstj. Martin Chase, 136–149. New York: Fordham University Press, 2014.
- Guðrún Nordal. *Heimsósómi. Athugun á upptökum íslensks heimsádeilukveðskapar*. B.A.-ritgerð við Háskóla Íslands, 1982.
- Guðrún Nordal. „Handrit, prentaðar bækur og pápísk kvæði á siðskiptaöld.“ Í *Til heiðurs og hugbótar. Greinar um trúarkveðskap fyrri alda*, ritstj. Svanhildur Óskarsdóttir og Anna Guðmundsdóttir, 131–143. Snorrastofa, Rit. 1. b. Reykholt: Snorrastofa, rannsóknarstofnun í miðaldafræðum, 2003.
- Guðvarður Már Gunnlaugsson. *Um afkringingu á /y, ý, ey/ í íslensku*. Reykjavík: Málvísindastofnun Háskóla Íslands, 1994.
- Haukur Þorgeirsson. *Hljóðkerfi og bragkerfi. Stoðhljóð, tónkvæði og önnur úrlausnarefni í íslenskri bragsögu ásamt útgáfu á Rímum af Ormari Fradmarssyni*. Doktorsritgerð við Háskóla Íslands, 2013. Ritgerðin er aðgengileg á vefsíðunni http://notendur.hi.is/~haukurth/Hljodkerfi_og_bragkerfi.pdf
- Íslandske originaldiplomer indtil 1450. Tekst*. Útg. Stefán Karlsson. Editiones Arnamagnæanæ. A 7. b. Kaupmannahöfn: Munksgaard, 1963.
- Jón Helgason. „Nokkur íslenzk miðaldakvæði.“ *Arkiv för nordisk filologi* 36 (1923): 285–313.
- Jón Helgason. Ódagsett drög að útgáfu *Heimsósóma*.
- Jón Þorkelsson. *Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede*. Kaupmannahöfn: Høst, 1888.
- Ordbog over det norrøne prosasprog*. Kaupmannahöfn: Kaupmannahafnarháskóli, 2010–. Sótt 29. nóvember 2014. <http://onp.ku.dk/>
- Ordbog til de af Samfund til udg. af gml. nord. litteratur udgivne rimur samt til de af dr. O. Jiriczek udgivne Bósarímur*. Útg. Finnur Jónsson. Kaupmannahöfn: Carlsbergfondet, 1926–1928.
- Ritmálssafn Orðabókar Háskólans*. Reykjavík: Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum, [án ártals]. Sótt 29. nóvember 2014. <http://lexis.hi.is/cgi-bin/ritmal/leitord.cgi?adg=innsl>
- Vésteinn Ólason. „Kveðskapur frá siðmiðöldum.“ Í *Íslensk bókmenntasaga*, 2. b., 283–378, ritstj. Vésteinn Ólason. Reykjavík: Mál og menning, 1993.

SUMMARY

A poem in *dróttkvætt* on the vices of the world.

Keywords: Contempt of the world, 16th-century poetry, *dróttkvætt*.

Heimsósómi ('The Vices of the World') is an anonymous *dróttkvætt* (skaldic) poem of 26 stanzas preserved in AM 713 4to (1540–1560) and in two younger sources. The poem does not refer to any historical event and can only be dated by internal arguments. The words *bagga* and *pliktugur*, only known from the sixteenth century onwards, suggest that the poem is not much older than the oldest manuscript. The content of the poem is quite similar to that of the *Heimsósómi* attributed to Skáld-Sveinn. That the poet should have chosen this traditional meter for his very contemporary subject indicates that the *dróttkvætt* tradition still had some vitality on the eve of the Reformation.

Haukur Þorgeirsson
Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum
Árnagarði við Suðurgötu
IS-101 Reykjavík
haukurth@hi.is